

In memoriam Manuel Ardit Lucas

Aquest número de *Recerques*, dedicat a les crisis des d'una àmplia cronologia i perspectiva històrica, conté el darrer article de Manuel Ardit. Aquest treball que forma part del projecte d'un número monogràfic de *Recerques*, va ser el primer a arribar, però els calendaris personals, que sovint solen interposar-se en qualsevol tasca col·lectiva, l'han convertit, desgraciadament, en pòstum. Aquest número ens obliga no sols a publicar la inestimable col·laboració pòstuma de Manuel Ardit, dedicada a una de les crisis més significades de la història europea, sinó també a dedicar unes ratlles de record al nostre estimat historiador, col·lega i company. No era la primera col·laboració seva a la nostra revista. L'any 1974 havia col·laborat amb l'article «Bandolerisme i delinqüència a les acaballes de l'antic règim (País Valencià, 1759-1843)» i el 1975 amb el titulat «Per la religió, el rei i la pàtria».

Manuel Ardit pertanyia a aquella generació universitària valenciana dels anys seixanta del segle passat integrada per lluitadors contra la dictadura i compromesos amb el valencianisme catalanista o amb una valencianitat catalana. Una generació amb voluntat d'intervenció civopolítica d'una gran qualitat intel·lectual i professional, de la qual també d'altres, per dissort nostra, han desaparegut, com Alfons Cucó, Josep Vicent Marquès o Sebastià Garcia Martínez.

Aquesta generació que es formà professionalment en el context d'un important despertar sociopolític valencià va rebre l'ascendent ineludible de Joan Fuster amb *Nosaltres els valencians* (1962) i, en el cas d'Ardit, també el valuós mestratge de Miquel Terradell i Joan Reglà i la forta influència de professors com Emili Giralt i Josep Fontana.

Manuel Ardit, nascut a ciutat de València, començà estudis de Dret a la universitat de la seva ciutat natal el curs 1957-1958, estudis que compaginà i completà amb els d'història. No accedí ràpidament a la Universitat i, per foscos motius del món acadèmic, li fou difícil arribar a la docència universitària. Durant anys exercí de professor als instituts d'ensenyament mitjà d'Onda, Carlet i Massamagrell, aspecte que no cal negligir perquè el dotaren de capacitat didàctica i d'un coneixement important del país. Ara bé, el seu accés professional a la universitat l'any 1987 fou important per tal com Ardit aportà unes pautes de formació i pensament decisius en el món universitari valencià posterior als brillants anys seixanta. La seva influència historiogràfica també cresqué aquest mateix any en veure's obligat a prendre la di-

recció de la revista *Afers. Fulls de recerca i pensament* pel traspàs del seu amic Sebastià García Martínez, fundador d'*Afers* dos anys abans (1985). El perfil professional de Manuel Ardit també s'ha d'inscriure en el marc valencià de la creació de l'editorial emblemàtica Tres i Quatre (1968), del primer i únic Congrés d'Història del País Valencià (abril de 1971) i dels premis d'Octubre (1972). A Tres i Quatre publicà un dels seus primers llibres influents, *La Inquisició al País Valencià* (1970).

Dit això, cal destacar de Manuel Ardit, si més no, tres aspectes dins la seva obra extensa i diversa: capacitat de síntesi, competència investigadora i suficiència interpretativa. I encara cal afegir-hi la virtut de ser sistemàticament crític amb els resultats de les seves pròpies recerques, els angles insatisfactoris de les quals ell era el primer a destacar. Una capacitat de treball excepcional, una veritable passió per la recerca i un esperit del tot aliè a l'autosatisfacció formien la base d'aquest historiador excepcional. Quan començà a exercir a la universitat ja era un historiador reconegut, amb aportacions com *Els valencians de les Corts de Cadis* (1968) i *Revolución liberal y revuelta campesina. Un ensayo sobre la desintegración del régimen feudal en el País Valenciano entre 1793 y 1840* (1977), ambdues fruit de la seva tesi doctoral, a més de l'esmentada aportació sobre la Inquisició, entre d'altres.

A Ardit se li poden comptabilitzar una vintena de llibres i un centenar d'articles, pel cap baix, a més de treballs en col·laboració. Des d'aquesta producció han destacat les seves aportacions en termes generals o locals sobre demografia, història social, història agrària, feudalisme, expulsió dels moriscos, erasmisme, revolució burgesa, institucions liberals i assaigs sobre historiografia i metodologia. Pel reconeixement dels seus treballs des de 1992 formava part de la secció històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Amb un gran alè per a la síntesi clara i rigorosa, participà en la part valenciana d'*Història dels Països Catalans* d'Edhasa (1980), elaborant la complexa etapa de transició de l'època tardofeudal, la crisi de l'antic règim i el moment contemporani amb el franquisme inclòs.

Entre les seves obres de síntesi requereix especial esment *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)* (Barcelona, Curial, 1993), en dos volums. És una insubstituïble síntesi de vint anys de producció historiogràfica sobre la història rural valenciana. No és poc, ja que el País Valencià en aquests vint anys va manifestar una ingent vitalitat investigadora també en aquesta disciplina. *Els homes i la terra* és un complet repàs bibliogràfic amb un gran esforç d'articulació dels continguts i de reflexió en els terrenys de la interpretació i les hipòtesis. Tal vegada la seva interpretació més nova i interessant va ser observar l'expulsió dels moriscos més enllà d'una visió estrictament decadentista. Ningú no nega, i menys Manuel Ardit, sobretot des del punt de vista social i humà, la inclemència de la política de l'expulsió, d'altra banda no sortida pas de cap fur valencià aprovat en Corts, sinó per decret reial. Però un cop dit això, és important destacar que Ardit, pel que fa a la trajectòria postexpulsió, en fa una lectura econòmica que la podríem associar a les lectures econòmiques de la postcrisi baixmedieval de la Catalunya del segle XVI. La historiografia catalana ha observat que el mas del segle XVI era més gran i tenia més perspectives de creixement econòmic que el del segle XIV; és a dir, que l'anterior a la crisi baixmedieval. Manuel Ardit també contempla per a

l'etapa postmorisca una fase de reajustament del sistema, no pas de refeudalització i sense marxa enrere. Manuel Ardit prefereix relativitzar la interpretació de la refeudalització i l'enduriment, i parlar de reestructuració agrària en la propietat, en el parcel·lari, en la superfície, en la distribució del secà i el regadiu i en la lògica de la rendibilitat. D'altra banda, s'adona de la convivència agrària de situacions d'origen divers i de la complexitat de la senyoria valenciana. De fet, segueix Cabanilles en el seu plantejament que la repoblació en certa manera havia seguit la llei de l'oferta i la demanda, i no només una simple i inflexible raó senyorial. Ardit donava valor a la dialèctica negociadora del règim senyorial valencià i a la substitució dels vells alous moriscos per noves emfiteusis i no volia confondre la cessió del domini útil amb una mera senyorialització. Tot plegat, havien estat, si més no, adaptacions que, per situar-les millor, caldria, deia, també conèixer millor la situació anterior a 1609, sovint mal coneguda. En bona mesura, doncs, la sòlida i exigent tasca d'Ardit representa un estímul intel·lectual carregat de futur: el pas de visions capdavanteres, però excessivament abocades als esquemes duals (progrés/involució), a l'estudi exploratori de realitats sempre més complexes, que amb els seus matisos ens aconsellen sempre no minimitzar l'abast i les dificultats dels canvis històrics reals, al marge de les simplificacions còmodes, però a la llarga enganyoses. Moltes d'aquestes hipòtesis i interpretacions són plantejades també en la seva col·laboració al volum d'edat moderna de la *Història agrària dels Països Catalans* (2008).

Com a bon historiador, ni la docència ni la síntesi d'alta divulgació eliminaren el seu neguit investigador. Es podria dir que fruit de la voluntat d'obtenir, d'una banda, una imatge més completa de l'etapa postmorisca i, de l'altra, una visió més total i integrada de l'anomenada revolució liberal és el seu *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, publicat per l'editorial Afers el 2004. Aquest llibre enllaça amb la seva tesi doctoral de 1974, en part publicada el 1977, i amb els seus treballs sobre demografia (recordem «El País Valencià en el cens d'Aranda (1768)» (2001) en col·laboració amb M. A. Badenes i S. Bernat) i sobre la societat rural valenciana de l'antic règim. El llibre sobre la foia de Llombai permet valorar el caràcter de corredor de fons de Manuel Ardit com a historiador. Amb ell s'obligava a passar d'una lectura política de la revolució liberal valenciana («la forma –escriu ell– que adoptà a Espanya la revolució burgesa») a una lectura més complexa i explicativa, per tal de situar millor el caràcter bàsic antifeudal d'aquella revolució al País Valencià. Havia decidit per aproximar-s'hi fer una investigació local (de microhistòria de llarg abast i recorregut en el temps): el marquesat de Llombai. El marquesat, senyoria dels ducs de Gandia, és resseguit amb la documentació abundant de la secció Osuna del Archivo Histórico Nacional de Madrid (traslladada a la secció Noblesa de l'Archivo Histórico Nacional de Toledo), sense abandonar ni documentació notarial ni documentació local valencianes. Microhistòria seguint models italians. Aleshores, Ardit podia reparar a escala microhistòrica aquells dèficits que ell deia que hi havia en el coneixement del món rural valencià entre l'etapa morisca i l'etapa postmorisca i la base social del liberalisme. Per la seva anàlisi passen: constitució de la baronia, balanç de la senyoria musulmana entre els segles XIV i XVI, la societat cristiana instal·lada arran de la repoblació postmorisca, característiques del territori i la població i les institucions

de la baronia, és a dir, la senyoria, els municipis i l'església. Les estructures agràries, les activitats no agrícoles, la societat i l'oposició antisenyorial dels segles XVII i XVIII li servien per enfocar la dissolució de la senyoria al segle XIX. Aquest estudi li permeté observar, sobre bases sòlides locals, que l'economia mudèjar i morisca era una economia sense acumulació, i que l'expulsió i la subsegüent repoblació obligaren els senyors repobladors a promoure el creixement econòmic, almenys per recuperar les rendes malmeses. L'economia cristiana encetava d'aquesta manera un sòlid creixement econòmic i obria un antagonisme fort entre senyoria i burgesia emergent ja des de 1693. En definitiva, és un gran llibre i, de fet, obra de tota una vida que des de l'observació i l'anàlisi local integra els diversos ingredients històrics que conformaren la societat valenciana dels segles XIII al XIX.

L'obra de Manuel Ardit respira estimació pel país i passió per la història. Els seus treballs són una paret mestra de la historiografia valenciana. Amb el seu singular tarannà, aquest historiador senzill i afable deixa un estol de relacions humanes en què sovint es confonen admiradors, deutors científics i amics. El trobarem especialment a faltar.